

ВЕРБА: АДАПТАЦИЯ ЗА БЪЛГАРСКИ ЕЗИК НА ВЪПРОСНИЦИ ЗА КОМУНИКАТИВНО РАЗВИТИЕ

Елена Андонова

Нов български университет

eandonova@nbu.bg

Резюме: Психолингвистиката на развитието е измежду по-слабо развитите научни области у нас, но тя може да даде съществен принос към разбирането ни на фундаментални процеси и механизми на усвояване на роден език, както и да съдейства за осъществяването на необходими днес приложни изследвания за нивото на езиково развитие в ранна възраст на деца, усвояващи български език, включително оценка на интервенции и програми за въздействие. Недостигът на системна информация у нас въз основа на корпусни данни за общуването на родители и деца може да бъде компенсиран чрез различни методики. Една от най-разпространените в други страни в сходно положение е разработката чрез адаптация на инструменти, доказали своята надеждност и валидност, за нашата езикова и културна среда. След съответната им адаптация въпросниците за родители за детско комуникативно развитие на МакАртур Бейтс (MacArthur Bates Communicative Development Inventories) се използват за изучаване на езиковото развитие на десетки езици по света (<https://mb-cdi.stanford.edu/adaptations.html>). Целта на тази статия е да представи принципите, етапите и особеностите на адаптацията на инструмента за български условия – ВЕРБА (*Въпросник за езиково развитие – българска адаптация*).

Ключови думи: български език, езиково развитие, ВЕРБА

Рано или късно повечето деца проговарят, усвояват необходимите речеви умения, които ще им дадат възможност да станат част от социалната среда на своята езикова общност във всяко отношение – лично, семейно, професионално и пр. Уменията за общуване се зараждат и развиват особено бурно в най-ранна детска възраст, но са показателни за бъдещото индивидуално и общностно развитие през целия жизнен цикъл (McCormack, Harrison, McLeod, & McAllister 2011; Clegg, Hollis, Mawhood, & Rutter 2005). Едновременно с това развитието на езиковите умения представлява изключително интересен терен за създаване и проверка на теоретични модели както за общите механизми на учене, така и за по-специфичните особености на комуникативното развитие като част от познавателната дейност. Ето защо в международен план психолингвистиката на развитието претърпя ускорен растеж през последните десетилетия. У нас обаче има твърде малко разработки, които да проследяват и предлагат анализ на процесите при деца, усвояващи български като роден език. Изключения правят трудовете на Юлияна Стоянова (Стоянова / Stoyanova 2006, 2009), Велка Попова (Попова / Popova 2000, 2006), Милена Кюнаст (Bittner & Kuehnast 2012; Meier & Kuehnast 2020), Станка Фитнева (Fitneva 2008) и др. В тях акцентът е върху развитие на умения за обработка и продукция главно на граматична и фонологична информация. Ранното лексикално развитие е недостатъчно изследвана тематика за български език. За практиката на оценка на езиково развитие през последните години бяха създадени отделни инструменти, но въпреки тези изключения (Атанасова-Трифонова и др. / Atanasova-Trifonova et al. 2014; Стоянова и др. / Stoyanova et al. 2011) у нас липсват достатъчно стандартизирани методики за оценка на речеви умения.

Недостигът на системна информация въз основа на корпусни данни за общуването на родители и деца може да бъде компенсиран чрез различни методики. Измежду най-разпространените в страни в сходно положение е разработката чрез адаптация за дадената езикова и културна среда на инструменти, доказали своята надеждност и валидност в международен контекст.

Несъмнено наличието на инструменти, които са адаптирани варианти на един и същ основен стандарт, предлага богати възможности за съпоставителни изследвания. За да се извлекат тези ползи обаче, е необходимо да се придържаме към общите принципи, процедури, структура и съдържателни категории на оригинала. Само по този начин можем да се надяваме, че ще се получи съпоста-

вимост и сравнимост с оригинала и оттам и с множеството варианти на други езици, които също се придържат към този общ стандарт. Спазването на основни принципи и придържането към добрите международни практики на адаптация на инструменти за оценка са от съществено значение за техния успех (Peña 2007). Тук представяме адаптация на широко известната и международно призната методология на въпросниците за родители на МакАртур Бейтс (*MacArthur Bates Communicative Development Inventories*, MBCDI).

Разработването на надежден и валиден инструмент за оценка на развитието на езикови / комуникативни умения, както и на други познавателни области, изисква дългогодишни усилия и ресурси откъм време, изследователски капацитет, технически и други условия, в идеалния случай също и финансиране на ресурсите, предимно при събирането и обработката на големи масиви от информация. За да се избегне дублиране на усилия, Консултативният съвет на MBCDI прилага серия от насоки и изисквания при предоставянето на оторизация за нова адаптация по отношение на изследователския екип, потенциала за реализация на проекта, включително стандартизация, създаване на норми в стандартни или перцентилни скали, чрез събирането на данни от достатъчна по обем и с подходящи възрастови и други характеристики стандартизационна извадка.

Основно изискване за спазването на стандарта е адаптацията да съдържа основните структурни категории на комуникативното развитие, които са заложили в оригинала. В случая с варианта за по-малките, наречен „Думи и жестове“ (MBCDI: Words & Gestures), за деца на възраст от 8 до 16 месеца, адаптациите оценяват рецептивен речник и експресивен речник, както и употребата на жестава комуникация. Рецептивният (пасивен) речников запас се оценява през информацията за думите, които детето разбира според наблюденията на неговото речево поведение от страна на родителя. Експресивният (активен) речников запас се оценява през информацията за думите, които детето казва под някаква форма, дори и тя да не е конвенционалната и общоприетата за речевия регистър на възрастните в дадената езикова среда, например *papa* вместо *яде / хахва*, *топа* вместо *топка* и т.н. Адаптациите на варианта за по-големите, наречен „Думи и изречения“ (MBCDI: Words & Sentences), за деца на възраст от 16 до 30 месеца, отново съдържат оценка на експресивен речник, но тук също е включена и значителна втора част, която се отнася до усвояването на граматиката на дадения език. Разработването на тази втора част представлява най-голямото предизвикателство за компетентно и творческо прилагане на основните принципи на инструмента, тъй като тя очевидно трябва да се придържа към особеностите на езика на адаптацията, в повечето случаи твърде различен по своите граматични категории и структури от оригинала на английски език. Това представлява особено голямо предизвикателство за езици с богати морфологични парадигми.

След съответната им адаптация въпросниците за родители за детско комуникативно развитие на МакАртур Бейтс, считани за „златен стандарт“, са широко използвани за изучаване на езиковото развитие на десетки езици по света (немски, френски, италиански, испански, холандски, иврит, шведски, датски, словенски, полски, унгарски, руски, сръбски, турски, японски, гръцки, арабски, албански, бенгали, португалски, корейски, мандарин, кантонски, естонски, словашки и мн. др., вж <https://mb-cdi.stanford.edu/adaptations.html>). Целта на тази статия е скромна, а именно да представи структурата и съдържанието на българската адаптация, както и етапите и особеностите за български условия – ВЕРБА (*Въпросник за езиково развитие – българска адаптация*).

Въпросниците за родители за детско комуникативно развитие на МакАртур Бейтс са разработвани дълги години от научен колектив, ръководен от Елизабет Бейтс, със съдействието на фондацията „МакАртур“. Адаптацията за български на въпросниците за родители на МакАртур Бейтс (Fenson et al. 2007; Fenson et al. 1994) се състои от скала за комуникативното развитие на деца на възраст от 8 до 16 месеца (ВЕРБА-1), скала за деца на възраст от 16 до 30 месеца (ВЕРБА-2) и кратка скала за най-големите (ВЕРБА-3). У нас от 2012 г. се работи по българската версия на трите скали, с които са събрани различни по обем бази данни, предимно за възрастта между 16 и 30 месеца. Попълването отнема приблизително 30 минути. Първоначално събирахме данни на хартиени разпечатки, но през последните няколко години повечето данни са от попълване през онлайн платформи. За всяко дете се събира също допълнителна информация за раждането, развитието, семейната и езиковата среда.

Процедурата по разработване на българската ВЕРБА следваше логиката на адаптация и разработване на психологически инструменти и изискванията на Консултативния съвет на въпросниците на МакАртур Бейтс. Създадена бе първоначална пилотна версия на въпросниците, а впоследствие и

актуалната днес версия 2.1 на ВЕРБА-1 и ВЕРБА-2. Третата кратка скала ВЕРБА-3 бе разработена след подробен анализ на данните от дългата скала ВЕРБА-2.

За създаването на първата версия на ВЕРБА-1 и ВЕРБА-2 преминахме през определяне на преводните еквиваленти на инструкциите към родителите, на думите в оригиналния въпросник и на айтемите (думи, фрази, въпроси) във втората част за жестове и действия на ВЕРБА-1 и за развитие на граматиката във ВЕРБА-2. Особено внимание за езиковата и културната адаптация се изисква по отношение на речниковите категории, които следва да отразяват спецификата на средата на усвояване на български език. За тази цел отпаднаха редица речникови единици от американския оригинал и вместо това бяха добавени специфични за нашата среда думи. Например английски думи от категорията „Храни“ като *cheerios*, *crackers* и др. не са част от ежедневието на ранната детска възраст у нас. Затова пък бяха добавени *кашичка*, *айрян* и др. Тази първа „чернова“ бе предложена за обсъждане с отделни родители или на малки групи, за да се установи доколко инструкциите са разбираеми, смисловите категории са изчерпателно представени и т.н. Вследствие на тази подготовка бе създадена пилотната версия на въпросниците, като при тях след всяка категория бе предоставена възможност на родителите да коментират съдържанието и да добавят допълнителни думи, които според тях са типични за българската детска среда. В резултат на събраните данни и анализ на айтеми бе извършена преработка на пилотната версия.

ВЕРБА-1 за деца на възраст от 8 до 16 месеца („Думи и жестове“) има следната структура. Първа част („Първите думи“) съдържа „Първи признаци на разбиране“, „Изрази“, „Проговаряне“ и най-дългия раздел „Речников запас (кои думи знае детето)“, в който се дава информация за пасивния и активния речников запас от 418 думи в 19 категории думи (Таблица 1). Родителите посочват за всяка дума дали детето я разбира, разбира и казва (независимо от точността на изговаряне), или не разбира и не казва. Втората част „Действия и жестове“ проследява развитието на жестовете, игрите и обичайните дейности, действията с предмети, играта на родител, подражание на други действия на възрастните, символна игра (предмети за заместване науж).

Таблица 1. Смислови категории в раздел „Първите думи“ на ВЕРБА-1, брой думи за всяка категория в оригинала на английски, в пилотната и в преработената версия за български език с примери за добавени думи.

КАТЕГОРИИ ДУМИ	Н думи в оригинала	Н думи в пилотна версия	Н думи в преработена версия	Примери за добавени думи (ВЕРБА-1)
Звукови ефекти и звуци на животни	12	20	16	пуф-паф тик-так
Имена на животни	36	46	36	врабче лисица вълк
Превозни средства	9	12	8	трамвай тролей
Играчки	8	17	12	люлка биберон
Храни и напитки	30	61	40	айрян баница попарка
Дрехи	19	27	22	шал джоб
Части на тялото	20	25	18	палец рамо
Малки предмети от дома/ бита	24	30	22	леген креватче
Обзавеждане и стаи	36	42	35	килим огледало
Различни места навън	27	35	29	градинка улица

Хора	20	26	17	кака батко
Игри и обичайни дейности	19	29	21	песничка чипка
Думи за действия	55	117	69	боли слуша/м
Думи за описания	8	11	8	следобед/а
Думи за време	37	45	27	готово смешно
Местоимения	11	18	9	този/тази той
Въпросителни думи	6	7	7	колко
Предлози и пространство	11	18	12	вътре далече
Думи за количество	8	14	10	малко още
Общ брой думи	396	600	418	

ВЕРБА-2 за деца на възраст от 16 до 30 месеца („Думи и изречения“) е съставен от две части: «Детските думи» и «Изречения и граматика». Първата част – „Детските думи“, съдържа информация за активния речников запас на детето, тоест думите, които детето казва, и раздел за това как децата използват думите. Родителите отговарят за всяка от 638 думи в 22 смислови категории (Таблица 2) дали детето я казва, макар и по детски, свой начин, а не непременно според зрялото произношение на възрастния говорител на български език. Чрез въпросите за това „Как децата използват думите“ се оценява дали те често, понякога или все още не говорят за неща, хора и случки в миналото или бъдещето или за такива, които са отсъстващи от комуникативната ситуация. Втората част – «Изречения и граматика», е насочена към развитието на граматиката. В нея се съдържа информация за употребата на граматични морфеми (окончания на думи според граматичните категории род, число, време, също рано усвоявани предлози) и дължината на изказа, измервана чрез айтем, при който родителят посочва трите най-дълги изречения на детето. Накрая следват две специфични части за оценка на нивото на граматична сложност. При първата – „Сложност 1“, родителят сравнява изразите във всяка една от 43 двойки фрази и посочва онзи израз, който най-много прилича на начина, по който говори детето в момента. При втората част – „Сложност 2“, се намират четири айтема, всеки с по три варианта на изказ, измежду които отново родителят избира изказа, който най-много прилича на казаното от детето.

Адаптацията за ВЕРБА-2 за деца от 16 до 30 месеца представляваше по-голямо предизвикателство поради особеностите на българската граматична система, в която са представени морфологични парадигми при съществителни, прилагателни имена и при глаголните форми. Тези особености се проявиха още в първата част за установяване на речниковия запас – наложи се да изберем една или две от множеството лексемни форми, тъй като изчерпателното представяне на пълните парадигми би удължило въпросниците в твърде голяма степен и вероятно щеше да попречи на големи групи родители да попълнят необходимата информация докрай. В категорията „Думи за описание“ например попадат прилагателни имена, при които избрахме те да бъдат представени в среден род като възможно по-неутрален измежду трите граматични рода и поради по-честата употреба на умалителни в среден род в речта на родителите (напр. *болно*, а не *болен* или *болна*). В категорията „Думи за действия“ са включени глаголи, представени чрез две глаголни форми – в 1 и в 3 лице, ед.ч. (напр. *взема/м*, *иска/м*) по няколко причини. Всъщност в пилотната версия на този въпросник глаголите бяха представени по двойки и родителите бяха помолени да посочат коя форма на глагола им се струва по-подходяща. За съжаление това очевидно ги затрудни и не получихме достатъчно информация за предпочитание от тях. Не по-малко предизвикателство представляваше разработването на втората част за граматична сложност. Тук се възползвахме от налична информация от непубликувани корпусни данни за деца до 3-годишна възраст, усвояващи българския език. Преглед на често срещаните в тяхната реч двусловни съчетания и типични грешки при тях ни позволи да съставим айтемите за оценка на продукцията на изкази с двата типа задачи за сложност.

Таблица 2. Смесови категории в раздел „Детските думи“ на ВЕРБА-2, брой думи за всяка категория в окончателния вариант.

КАТЕГОРИИ ДУМИ	№ думи в категорията
Звукови ефекти и звуци на животни	14
Животни	45
Превозни средства	12
Играчки	18
Храни и напитки	60
Дрехи	28
Части на тялото	21
Малки предмети от дома / бита	56
Обзавеждане и стаи	33
Навън	27
Различни места	15
Хора	22
Игри и обичайни дейности	32
Думи за действия	106
Думи за описание	43
Думи за време	12
Местоимения	18
Въпросителни думи	9
Предлози и пространство	24
Думи за количество	17
Спомагателни глаголи и изрази	17
Думи за свързка	10

Представената тук адаптация ВЕРБА дава възможности за системни изследвания на езиковото развитие на големи извадки от деца, усвояващи български език, което е практически невъзможно чрез събирането и анализ на корпусни данни. Разбира се, всеки метод има своите предимства и недостатъци. Изследователската цел определя доколко дадена методология е подходяща за задачата. В идеалния случай би следвало да се прилагат едновременно повече от една методика, за да се получи триангулация на резултатите и извеждане на убедителни изводи от анализа. *Триангулацията* на (или между) методики е свързана с използването на различни методи за събиране на данни за едни и същи процеси и/или индивиди, произлизащи от различни, независими един от друг (три или повече) източници, и се препоръчва с цел повишаване на валидността на получените резултати от изследователските или приложни анализи и интерпретации. По отношение на изследвания и проследяване на езиковото развитие в ранна детска възраст например това би могло да се постигне, като се анализират данни за детето, получени от попълването на въпросниците за родители, от една страна, данни от наблюдение на реално и естествено общуване на детето с родителя, от втора страна, както и данни от прилагане на тестови методики за установяване на нивото на уменията и знанията на детето, от трета страна.

Въпросниците за родители представляват широко използвана методика за проследяване на езиковото развитие в ранна възраст. Предимствата на този метод са, че родителите най-добре познават децата си и следят тяхното развитие в естествена среда на общуване, поради което те могат да дадат по-пълна и точна оценка на техните способности. От друга страна, родителите могат да проявяват субективност, като занижават или завишават нивото на развитие на детето си, особено в случаите, когато от оценката на развитието зависи достъпът до социални или образователни услуги. За да се избегне намесата на несвързани с целта фактори като паметово изкривяване например, въпросниците за родители се интересуват от преценката на родителите за моментното състояние, а не за минали периоди. По този начин се подобрява валидността и надеждността на техните преценки.

Друга характеристика на въпросниците за родители, която спомага за това, е търсенето на информация през инструкция за разпознаване, а не за възпроизвеждане на набора от думи или умения, които отговарят на нивото на развитие на детето.

Въпросниците за родители на МакАртър Бейтс за различни езици са използвани за различни цели и в полза на изследвания на крос-културни различия, междуезикови съпоставки, моноезични и двуезични деца и т.н. Резултатите от MBCDI се използват за анализ на предикторите за текущото състояние и за бъдещо езиково развитие, за ранна диагностика, включително на дислексия, за изследване на езиковите умения при деца с нарушения в развитието (нарушения от аутистичния спектър, синдром на Даун и синдром на Уилямс), за изследване на езиковото развитие на „рискови“ популации (деца, родени повече от месец преди очаквания край на бременността, деца със слухови увреждания, деца, изложени пренатално на наркотични вещества и т.н.). Прилагането на ВЕРБА-1 и ВЕРБА-2 вече дава резултати при изследвания на деца, усвояващи български език, свързани с ранното лексикално развитие (Андонова / Andonova, под печат / in press), с влиянието на социо-демографски фактори (Andonova 2015) и др. Резултатите от изследванията очертават нарастването на активния речников запас на децата в тази възраст, влиянието на социо-демографски показатели и значителните индивидуални различия, които се наблюдават също и в изследвания на други езици. Установяването на нормативни показатели за ранното лексикално развитие на български език ще е от полза не само за изследователите, но и за практическата оценка на детското развитие и оценка на въздействието на интервенции и програми за детско развитие до 3-годишна възраст.

Благодарности

Изпитвам най-дълбока благодарност към Лиз Бейтс за насърчението ѝ да се заема с българската адаптация на въпросниците и за цялата ѝ неоченима подкрепа и приятелство през годините, когато я познавах. Без ентузиазма и помощта на моите студенти това начинание не би било осъществимо, най-вече Зорница Михалкова, Емилиана Ценова, Весела Маринова, Цветелина Дацова, Николета Лачева и мн. др. Благодарности за консултациите на Милена Кюнаст и Мария Трифонова при прегледа на пилотния вариант на инструментите.

Цитирана литература / References

- Андонова (под печат): Андонова, Е. Ранното лексикално развитие на голяма извадка деца в българска езикова среда. – В: *IX Международен конгрес по психология*, София, 2020 г. (Andonova (in press): Andonova, E. Rannoto leksikalno razvitie na golyama izvadka detsa v balgarska ezikova sreda. – In: *IX Mezhdunaroden kongres po psihologiya*, Sofia, 2020.)
- Атанасова-Трифорова и др. 2014: Атанасова-Трифорова, М., Атанасов, Д., Пенева, Л., Андонова, Е., Мутафчиева, М., Колчева, Н. *Скрининг тест за тригодишни деца (Ръководство)* София: Булвест Принт. (Atanasova-Trifonova et al. 2014: Atanasova-Trifonova, M., Atanasov, D., Peneva, L., Andonova, E., Mutafchieva, M., Kolcheva, N. *Skrining test za trigodishni detsa (Rakovodstvo)* Sofia: Bulvest Print.)
- Попова 2000: Попова, В. *Психолингвистика на развитието*. Шумен: Университетско издателство „Еп. Константин Преславски”. (Popova 2000: Popova, V. *Psiholingvistika na razvitiето*. Shumen: Universitetsko izdatelstvo “Konstantin Preslavski”.)
- Попова 2006: Попова, В. *Ранната граматика на детския език*. Велико Търново: Фабер. (Popova 2006: Popova, V., *Rannata gramatika na detskiya ezik*. Veliko Tarnovo: Faber.)
- Стоянова 2006: Стоянова, Ю. *Психолингвистични изследвания*. София: Вета Словена – ЖГ. (Stoyanova 2006: Stoyanova, Yu. *Psiholingvistichni izsledvaniya*. Sofia: Veda Slovena.)
- Стоянова 2009: Стоянова, Ю. Индивидуални вариации във вербалното развитие. София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски”. (Stoyanova 2009: Stoyanova, Yu., *Individualni variatsii vav verbalnoto razvitie*. Sofia: Universitetsko izdatelstvo., “Sv. Kliment Ohridski”.)
- Стоянова и др. 2011: Стоянова, Ю., Р. Йосифова, М. Поппандова, Р. Нецова. Изследване на деца в предучилищна възраст с теста „Диагностика и превенция на езика 3–4”. – В: *Предучилищно възпитание*, № 1, 7–11. (Stoyanova et al. 2011: Stoyanova, Yu., R. Yosifova, M. Poppandova, R. Netsova. *Izledvane na detsa v preduchilishtna vazrast s testa “Diagnostika i preventsiya na ezika 3-4”* – In: *Preduchilishtno vazpitanie*, vol. 1, pp. 7-11.)
- Andonova 2015: Andonova, E. Parental report evidence for toddlers’ grammar and vocabulary in Bulgarian. – In: *First Language*, vol. 35(2), pp. 126-136.

- Bittner, Kuehnast 2012: Bittner, D., & Kuehnast, M. Comprehension of intersentential pronouns in child German and child Bulgarian. – In: *First language*, vol. 32(1-2), pp. 176-204.
- Clegg et al. 2005: Clegg, J., Hollis, C., Mawhood, L., & Rutter, M. Developmental language disorders—a follow-up in later adult life. Cognitive, language and psychosocial outcomes. – In: *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, vol. 46(2), pp. 128-149.
- Fenson et al. 1994: Fenson, L., Dale, P. S., Reznick, J. S., Bates, E., Thal, D. J., Pethick, S. J., ... & Stiles, J. Variability in early communicative development. *Monographs of the society for research in child development*, I-185.
- Fenson et al. 2007: Fenson, L., Marchman, V. A., Thal, D. J., Dale, P. S., & Reznick, J. S. *MacArthur-Bates communicative development inventories: User's guide and technical manual*. Baltimore: MD: Brookes.
- Fitneva 2008: Fitneva, S. A. The role of evidentiality in Bulgarian children's reliability judgments. – In: *Journal of Child Language*, vol. 35(4), pp. 845-868.
- McCormack et al. 2011: McCormack, J., Harrison, L. J., McLeod, S., & McAllister, L. A nationally representative study of the association between communication impairment at 4–5 years and children's life activities at 7–9 years. – In: *Journal of Speech, Language, and Hearing Research*, vol. 54(5), pp. 1328-1348.
- Meier, Kuehnast 2020: Meier, E., & Kuehnast, M. Storytelling and retelling in Bulgarian: a contrastive perspective on the Bulgarian adaptation of MAIN. – In: *ZAS Papers in Linguistics*, vol. 64, pp. 11-21.
- Peña 2007: Peña, E. D. Lost in translation: Methodological considerations in cross-cultural research. – In: *Child development*, vol. 78(4), pp. 1255-1264.

VERBA: AN ADAPTATION FOR BULGARIAN OF COMMUNICATIVE DEVELOPMENT INVENTORIES

Elena Andonova
New Bulgarian University

eandonova@nbu.bg

Abstract: Developmental psycholinguistics is one of the under-researched scientific fields in Bulgaria but it can make an important contribution to our understanding of the fundamental processes and mechanisms of acquiring a native language and it can facilitate applied studies of the level of development of language in early childhood for children acquiring Bulgarian including the evaluation of interventions and impact assessment. In our country the shortage of systematic information on these processes based on corpus data for parent-child communication can be compensated for by various alternative methodologies. One of the most wide-spread methods in countries in a similar situation is the development of adaptations of instruments that have been shown to have reliability and validity to the specific language and cultural environment. After their adaptation the parent report questionnaires for communicative development (*MacArthur Bates Communicative Development Inventories*) are used to study language acquisition in dozens of countries and languages around the world (<https://mb-cdi.stanford.edu/adaptations.html>). The goal of this paper is to offer a description of the principles, stages, and peculiarities of the adaptation of this instrument for the Bulgarian environment – *VERBA (Vaprosnik za ezikovo razvitie – balgarska adaptatsiya)*.

Key words: *Bulgarian language, language development, VERBA, MacArthur Bates CDI*

Elena Andonova
 Research Center for Cognitive Science
 New Bulgarian University
 21, Montevideo Street
 Sofia 1635
 Bulgaria